

Asia: VN/11401/2022

Lausuntopyyntö: Arviomuistio hyödyllisyysmallilaista

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto hyödyllisyysmallilainsäädännön muutostarpeesta (Muistio 28.8.2024)

Taustaa

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) asetti 25.5.2022 työryhmän valmistelemaan patenttilainsäädännön kokonaisuudistusta. Osana uudistusta työryhmän tehtävänä on arvioida myös hyödyllisyysmallilain muutostarpeet. Lausumme alla tiiviisti käsityksemme hyödyllisyysmallilainsäädännön muutostarpeesta.

Muutostarpeen taustaksi TEM:n muistiossa on tuotu olennaisilta osin esiin hyödyllisyysmallilainsäädännön täytäntöönpanoon liittyvää tilasto- ja muuta tietoa, alan tutkimusta, asiantuntija-arvioita sekä kansainvälistä vertailua. Taustatieto on esitetty luotettavasti ja vastaa käsitystämme muutostarpeen arvioinnin kannalta olennaisesta informaatiosta. Tukeudumme tähän informaatioon toistamatta sitä tarpeettomasti ja esitämme siihen ja alla olevasta ilmenevään muuhun lähdeaineistoon perustuvan johtopäätöksemme.

Arviointia

a) Aluksi

Hyödyllisyysmallilaista johtuneita vaikutuksia on vaikea arvioida luotettavasti. TEM:n muistion mukaisesti hakemuskäärät ovat kuitenkin jääneet vähäisemmiksi kuin mitä arvioitiin lain valmisteluvaiheessa. Hakemuskäärien trendi on lisäksi ollut laskeva niin Suomessa kuin niissä maissa, joissa hyödyllisyysmallia vastaava sääntely on otettu käyttöön. Tämä on johtanut muun muassa siihen, että hakemusmaksuista kertyvillä tuloilla ei enää kyetä rahoittamaan järjestelmästä aiheutuvia välittömiä kustannuksia Patentti- ja rekisterihallituksessa. Tämä merkitsee sitä, että järjestelmää tuetaan valtion varoista ilman, että hyötyjät olisivat edes pääosin PK-yrityksiä ja yksittäisiä keksijöitä, joiden intresseillä hyödyllisyysmalli-instituutiota usein oikeutetaan.

Hakemuskäärästä riippumatta hyödyllisyysmallilainsäädännössä voidaan identifioida tiettyjä periaatteellisia ja käytännöllisiä ongelmia ja riskejä, jotka on syytä ottaa huomioon järjestelmän muutostarpeita arvioitaessa. Käymme nämä ongelmat ja riskit läpi alla, minkä jälkeen arvioimme järjestelmän muutostarpeita TEM:n muistiossa esitettyjen kolmen kysymyksen valossa.

b) Hyödyllisyysmallilainsäädännön tavoitteet ovat ongelmallisia patenttilainsäädännön oikeutuksen näkökulmasta

Suomen hyödyllisyysmallisääntely perustuu keskeisesti Saksan yli sata vuotta vanhan lainsäädännön tarjoaman mallin varaan. Saksalaisen silloisen vahvan luonnonoikeudellisen ajattelutavan mukaisesti hyödyllisyysmalli luotiin tilkitsemään patenttisääntelyn jättämää aukkoa patentointikynnyksen alittavien keksintöjen suojaamisessa. Sääntely ei heijastanut nykyisin laajalti omaksuttua utilitaristista oikeutusteoriaa, jonka mukaan immateriaalioikeussuojan luominen tai ylläpitäminen on perusteltua lähinnä silloin, kun siitä on yhteiskunnallis-taloudellista kokonaishyötyä innovaatiotoiminnan, investointien, kilpailun ja taloudellisen vapauden sekä yhteiskunnallisen toiminnan yhteisvaikutusten näkökulmasta. Kenen tahansa keksijän palkitseminen tälle 'luontaisesti' kuuluvalla oikeudella luonnonoikeuden tapaan minkä tahansa tasoisesta tai sisältöisestä keksinnöstä ei siten vastaa modernia immateriaalioikeuden oikeutusteoriaa.

Patenttilainsäädännön yhteiskunnallinen hyväksyttävyyys perustuu keskeisesti siihen, että vain uudet ja patentin keksinnöllisyyskynnyksen ylittävät keksinnöt ovat suojattavissa ja patentin hakija paljastaa keksinnön patenttihakemuksessa. Jos uutuus- tai patentin keksinnöllisyysedellytys ei täyty, keksintö ei saa patenttisuojaa. Patentin merkitsemän yksinoikeuden saaminen edellyttää siten keksinnöltä absoluuttista uutuutta ja riittävän suurta teknistä edistysaskelta. Patentin keksinnöllisyystason alittavat keksinnöt tulevat lähtökohtaisesti vapaan kilpailun ja vapaan taloudellisen toiminnan piiriin. Tämä on osa patentti-instituution oikeutusta.

c) Patentin keksinnöllisyyskynnykseen ylittämättömät keksinnöt eivät ehkä tarvitse suojaa

Jos hyödyllisyysmallin keksinnöllisyyskynnys on patenttia alempana, voidaan suoja saada patenttisuojan edellyttämän keksinnöllisyyden alittaville keksinnöille, mikä on ongelmallista kilpailun ja taloudellisen toiminnan vapauden näkökulmasta. Ongelmaa korostaa uutuus- ja keksinnöllisyystutkimuksen puute rekisteröintivaiheessa, mikä lisää hyödyllisyysmalleihin liittyvää oikeudellista epävarmuutta. Hakija saa siten patenttia muistuttavan epävarman mutta vahvan oikeuden patenttia vähäisemmällä edellytyksillä. Tuomioistuimet Suomessa eivät ole katsoneet tarpeelliseksi tulkita hyödyllisyysmallin suoja-alaa patenttia kapeammin, vaikka tämä olisi ollut perusteltua ja mahdollista lainsäätäjän hallituksen esityksen perusteluissa esittämän perusteella.

Ei ole tietäksemme tutkimusnäyttöä siitä, että patentin keksinnöllisyyskynnykseen yltämättömät keksinnöt jäisivät syntymättä ilman hyödyllisyysmallin kaltaista sääntelyä. Mikäli tällaiset vähäisemmät keksinnöt syntyisivät joka tapauksessa ilman hyödyllisyysmallisääntelyä, hyödyllisyysmallista aiheutuisi vain haittaa vapaan kilpailun ja taloudellisen toiminnan tarpeettomana rajoitteena ja hallintokulujen sekä transaktiokustannusten aiheuttajana.

Patentin keksinnöllisyyskynnykseen yltämättömät keksinnöt voivat syntyä ja päätyä markkinoille ilman hyödyllisyysmallien tarjoamaa suojaakin, esimerkiksi kilpailun paineesta, muun suojan soveltuessa (esimerkiksi liikesalaisuussuojan) tai muiden kilpailuetujen turvin. Tiedossamme ei ole tutkimuksia, joiden mukaan tällaisten vähäisempien keksintöjen kehittäminen tai markkinoille tulo olisi keskittynyt niihin maihin, joissa on voimassa hyödyllisyysmallin tyyppinen sääntely. Hyödyllisyysmallin kaltaiset yksinoikeudet voivat (ainakin osin) myös vähentää muiden toimijoiden innovaatioita, koska hyödyllisyysmallin merkitsemä suoja rajoittaa myös suoja-aluetta lähelle tulevien keksintöjen hyödyntämistä ja lisää innovaatiotoimintaan liittyviä selvittely- ja transaktiokuluja. Tätä mahdollisuutta voivat käyttää hyväkseen erityisesti suuremmat yritykset, joilla on taloudellinen mahdollisuus hakea useita hyödyllisyysmalleja ja vedota niihin PK-yrityksiä vastaan, joilla ei usein ole taloudellista mahdollisuutta puolustautua hyödyllisyysmalleihin perustuvia vaatimuksia vastaan. Tällöin hyödyllisyysmallilaki saattaa johtaa taloudellisen toiminnan keskittymiseen suurempien yritysten haltuun.

d) Keksinnöllisyyskynnyksen nostaminen patenttien tasolle ei poistaisi teknisen tutkimuksen puutteeseen liittyviä ongelmia

Jos Suomen hyödyllisyysmallisääntelyssä omaksuttaisiin sama keksinnöllisyyskynnys kuin patenttioikeudessa, olisi mahdollista hakea hyödyllisyysmallia vaihtoehtona patentille. Hyödyllisyysmallin saaminen on kuitenkin halvempaa, nopeampaa ja varmempaa, koska hyödyllisyysmallin osalta uutuuden ja keksinnöllisyyden tutkinta on ulkoistettu kilpailijoille ja kolmansille osapuolille hyödyllisyysmallin myöntämisen jälkeiseen aikaan.

Suojan edellytysten tutkimuksen puuttuminen hakuvaiheessa merkitsee tällöin sitä, rekisteröityjen hyödyllisyysmallien joukossa on tällöin luontaisesti enemmän suojan edellytyksiä täyttämättömiä

oikeuksia kuin myönnettyjen patenttien joukossa. Koska rekisteröityjen hyödyllisyysmallien kumoaminen uutuuden tai keksinnöllisyyden puuttumisen takia edellyttää kilpailijoilta ja kolmansilta osapuolilta investointeja, on selvää että osa kumottavissa olevista hyödyllisyysmalleista jäisi voimaan.

Koska hyödyllisyysmallien hakeminen on edullista, tällaisia kilpailua ja taloudellista toimintaa eri tavoin rajoittavia (teoriassa pätemättömiä) hyödyllisyysmalleja voisi olla voimassa merkittävä määrä. Järjestelmään sisältyy myös väärinkäytön riski. Hyödyllisyysmalleja voitaisiin hakea esimerkiksi vain siinä tarkoituksessa, että niillä pyritään estämään tai rajoittamaan Suomessa toimivan yrityksen toimintaa. Tällainen 'hyödyllisyysmalliväijytys' voi saavuttaa tavoitteensa, vaikka hyödyllisyysmallit olisivat teoriassa kumottavissa oikeusteitse, menettelyjen kustannusten ja keston vuoksi.

e) Olemassa olevat vaihtoehdot

Nähdäksemme hyödyllisyysmallilakia on erittäin vaikea muuttaa siten, että siihen liittyvät haittavaikutukset vähenisivät ilman että samalla menetetään järjestelmästä mahdollisesti koituvat hyödyt. Hakemusmäärän kasvattaminen olisi lähinnä mahdollista alentamalla hakemusmaksuja ja suojan saamisen edellytyksiä tai vahvistamalla hyödyllisyysmallin tuottamia oikeuksia. Tämä olisi kuitenkin ristiriidassa kilpailun ja taloudellisen toiminnan vapauden, järjestelmän itserahoitettavuuden ja järjestelmään liittyvien riskien näkökulmasta.

Järjestelmään tehtävät merkittävät muutokset eivät ole samasta syystä lupaavia. Esimerkiksi keksinnöllisyyden tason nostaminen patenttien kanssa samalle tasolle ei poistaisi niitä ongelmia, jotka juontuvat siitä, että suojan edellytyksien täyttymistä ei tutkita hyödyllisyysmallin hakuvaiheessa. Uutuuden ja keksinnöllisyyden tutkiminen nostaisi hakemuskulut patenteja vastaaviksi ja muodostaisi hyödyllisyysmallista pitkälti päällekkäisen suojamuodon patenttien kanssa. Keksinnöllisyystason nostaminen patenttien edellytysten tasolle todennäköisesti myös vähentäisi hyödyllisyysmallihakemusten määrää entisestään.

Näkemyksemme mukaan tulisi selvittää, onko olemassa muita keinoja, joilla teknisen tutkimuksen puutteen ongelmat voitaisiin ratkaista niin, että kolmansien kohtaama epävarmuus ja kustannukset siirtyisivät pääosin hyödyllisyysmallin hakijan kannettavaksi (esim. mahdollisuus vaatia teknistä tutkimusta hakijan kustannuksella), samalla kun keksinnöllisyystaso yhdenmukaistettaisiin patenttioikeuden kanssa. Mikäli tällaisia ratkaisuja ei voida identifioida, perustelluin vaihtoehto olisi hyödyllisyysmallilain kumoaminen riittävän siirtymäajan puitteissa siten, että olemassa olevat hyödyllisyysmallit ja hakemuksiin perustuvat oikeudet turvataan asianmukaisesti.

Mikään kansainvälinen velvoite ei edellytä hyödyllisyysmallilain ylläpitämistä. Koska hyödyllisyysmalli on lisäksi Pohjoismaissa, Euroopassa ja maailmalla melko poikkeuksellinen ja väistynä (eräissä maissa kuten Alankomaissa, Englannissa ja Australiassa suojamuoto on päädytty kumoamaan) suojamuoto, se lisää immateriaalioikeusjärjestelmän monimutkaisuutta mahdollistamatta patenttia alemman keksinnöllisyyden omaavan keksinnön riittävää kansainvälistä suojaamista. Tämä on omiaan suuntaamaan PK-yritysten ja yksittäisten keksijöiden katsetta tällaisen keksinnön suojaamiseen lähinnä kotimarkkinoilla. Kyseinen suojaamisstrategia voi johtaa muiden eurooppalaisten tai kansainvälisten suojajärjestelmien (mukaan lukien patenttisuojat) hyödyntämättä jättämiseen, vaikka siihen olisi mahdollisuus. Toisinaan hyödyllisyysmallin suojan kohde voi olla suojattavissa mallioikeudella tai keksinnön tai liiketoiminnan jäljittely voi saada suojaa vilpillistä kilpailua koskevan sääntelyn perusteella. On todennäköistä, että pelkkä hyödyllisyysmallisuojan hakeminen Suomessa ja mahdollisesti yksittäisissä muissa maissa ei ole myöskään riittävä suojaamisstrategia liiketoiminnan skaalaamiseksi kansainväliseksi tai kotimaisten tai kansainvälisten investointien houkuttelemiseksi.

On samalla perusteltua uudistaa patenttilakia ja siihen liittyviä lakeja siten, että PK-yritysten ja yksittäisten keksijöiden patenttien hakemista tuetaan niin koulutuksella kuin myös mahdollisuuksien mukaan taloudellisin tuin. Jo nyt valtio tukee hyödyllisyysmallijärjestelmää, koska rekisteriviranomaisen kulut eivät tule katetuiksi hakemusmaksuista. Tämä tuki kanavoituu kuitenkin myös suuryrityksille, jotka hakevat hyödyllisyysmalleja. Jos hyödyllisyysmallilaki kumottaisiin, sen ylläpidon tarpeen lakkaamisesta kertyvä säästö olisi mahdollista kanavoida täsmällisemmin juuri PK-yrityksille ja yksittäisille keksijöille patentoinnin tueksi. Samoin patenttijärjestelmää on perusteltua kehittää ja resursoida siten, että patenttien patenttihakemusten käsittely olisi mahdollisimman nopeaa samalla turvaten hakemuksen käsittelyn laatu. Esimerkiksi tekoälyn käyttöä patentin uutuus- ja keksinnöllisyystutkimuksissa tulisi selvittää ja kehittää niin Suomessa kuin kansainvälisesti.

Tuomas Mylly

Professori, Turun yliopisto

Johtaja, IPR University Center

Juha Vesala

Yliopistonlehtori, Turun yliopisto

Johtaja, IPR University Center

Mylly Tuomas
IPR University Center